

Írta: Grünhut Zoltán

AFRIKA ZSIDÓ KÖZÖSSÉGEIRŐL

Peszách a judaizmus egyik legszentebb ünnepe, amikor a zsidók az egyiptomi rabságból való kiszabadulásról emlékeznek meg. A Bibliából ismert elbeszélés szerint Mózes volt az, aki kivezette szolgáskorba kényszerített népet a fáraók országából, mely exodus egyik legnevezetesebb momentumja, jelesen a Vörös-tenger Isten segedelmével történő szétválasztása, egyúttal emlékezetes pillanata Afrika hátrahagyásának is. A szövetségben lezajló tömeges kivándorlást évszázadokkal később lassú visszaszivárgás követte, elsősorban a Szentföld sorozatos előzönlése, kifosztása és pusztítása miatt. Az afrikai zsidó diaszpóra újjáéledésére két változat is létezik: az egyik szerint főként a kontinens északi részén jelentek meg, leginkább kereskedéssel és kézművesiparral foglalkozó zsidó közösségek, melyek idővel kapcsolatba léptek a Szaharában élő berber törzsekkel is, ily módon egyre délebbre és délebbre jutva, illetve ottan gazdasági és kulturális befolyásra szert téve. A másik – egyértelműen be nem bizonyított – magyarázat szerint az asszírok szentföldi pusztításával párhuzamosan a tizenkét zsidó törzs egysége megroppant, sokan szolgaságba kerültek, míg másoknak sikerült elmenekülniük, minek okán a nép újraegyesülésére immáron nem kerülhetett sor. Az „elveszettek” egy jelentős hányada Indiába, Perzsiába, illetve Afrikába került, s bár a helyi népcsoportokkal keveredtek, a judaizmushoz, annak hagyományaihoz hűek maradtak.

Az óhazából való többszöri ki-, illetve elűzetés nyomán érthetően növekedett az afrikai zsidó di-

aszpóra lélekszáma. A 8. századra virágzó kereskedelmi központtá fejlődő Timbuktuban és környékén igen jelentős zsidó közösség telepedett meg, mely szoros kapcsolatokat ápol a észak-afrikai partvidéken maradt hittestvéreikkel, illetve rajtuk keresztül Európával is. A száműzetésben szinte mindenhol ugyanúgy kiközösített, a társadalom perifériájára kényszerített zsidóságnak állandóan tartania kellett a fel-fellángoló antiszemita pogromoktól, melyek Európában már a 12. század során kollektív kitelepítésekhez vezettek, először Angliából, majdan Franciaországból a 15. század során pedig Spanyolországból. Utóbbi – tízezrek halálával járó – exodus következtében megsokszorozódott Afrika zsidó lakossága, a legtöbben az északi partvidéken telepedtek meg, de a földrész nyugati féltékén, különösen a szórványos parti szigetvilágban – köztük a Zöld-foki szigeteken – is sokan otthonra találtak.

A menekültek kapcsán az afrikai államok és társadalmak sem bizonyultak befogadóbbnak. A Mali Birodalom uralkodója, I. Aszkie Mohamed, a spanyol királyhoz hasonlatosan, csak éppen nem a katolicizmus, hanem az iszlám „védelmében”, törvénytelenné minősítette a judaizmus gyakorlását. Az uralkodó nyílt antiszemitizmusa és megtérési rendeletei ellenére, Leo Africanus utazó-író 1526-ban gazdag és befolyásos nyugat-afrikai zsidó családokról számolt be, melyek nélkülözhetetlen láncszemét képezték a mali állam gazdagságát biztosító kereskedelemnek. Más történetírók arabul beszélő, „elberberesedett”, oázisokban letelepedett, a transzszaharai árucseréből élő zsidó közösségekről adtak hírt, s írásos emlékek maradtak fent nomád, vándorló életmódot folytató berber–zsidó kevertcsoportokról is.

A már hanyatlás útjára lépő, de még mindig tehető, regionális értelemben is gazdasági-kulturális központnak számító Timbuktuban, a Marokkóból érkező Mordechai Abi Serour rabbi és testvére, Jichák szervezeték újra a zsidó közösséget, feltehetőleg a 19. század derekán. Dacolva az arabok mindenre – vallásra, politikára, gazdaságra, kulturális életre – kiterjedő monopolizációs törekvéseivel zsinagógát alapítottak (vagyis biztosítani tudták a *minjánt* – azaz a tíz férfit – az imádkozáshoz) és igyekeztek bekapcsolódni a kereskedésbe is. Abi Serour felvilágosultságának elismeréséről mi sem tanúskodik jobban, minthogy napjaink Malijában létezik egy közösség, mely szigorúan követve a judaizmus előírásait, önmagát a rabbi szellemi örökösének tartja.

A 20. század eleje óta megjelenő *American Jewish Yearbook* évkönyvekben könnyedén nyomon követ-

hetjük az afrikai zsidó diaszpóra újkori történetét. Az első világhéget követően kiadott, 1918–19-es példányban olvashatunk először az afrikai zsidó közösség, akkoriban megközelítőleg 360000 főre becsült populációjáról. Az országokénti táblázat sze-

Törát olvasó afrikai zsidó

rint Marokkóban (103712 fő), Algériában (70271 fő), Tunéziában (54664 fő) és a Dél-afrikai Unió területén (kb. 47000 fő) éltek a legnépesebb közösségek, együttesen a földrész zsidó lakosságának több mint kétharmada. Az évtizedek múlásával, egészen Izrael Állam megalakulásáig, valamint az arab–izraeli ellenségeskedés drasztikus elmélyüléséig e négy országban élt az afrikai zsidók többsége. A második világháború kirobbanásakor, feltehetőleg nem demográfiai okok miatt, hanem a pontosabb népszámlálási adatokkal magyarázhatóan, már lényegesen nagyobbra, összesen 602000 főre (a földrész össznépességének 0,72%-ára) becsülték az afrikai zsidó diaszpórát. A fent említett négy ország mellett ekkorra már „felfedezték” Egyiptom közel 73000-es és Abesszínia nagyjából 51000 fős zsidó lakosságát is. A nácik és kollaboránsaik által elkövetett népirtás miatt az 1945–46-os évkönyv csak az Egyesült Államok zsidó populációjának megbecsülésével próbálkozik, az Afrikát is érintő, Európában tomboló pusztítás tragikus következményeit akkoriban még nem merték elhinni. Az 1950-es kiadvány már Izrael Állam kikiáltása után, de még a Maghreb-térségben bekövetkező kényszeremigrációt megelőzően látott napvilágot, így az afrikai zsidó diaszpóra igen népes, összesen 723500-as adatot mutat. A nyolc évvel későbbi évkönyvben már csak 560750, az 1970-es kiadványban pedig csupán 193950 ugyanez a szám. Az évtizedek során Algéria zsidó lakossága 1500 főre apadt, Egyiptomé körülbelül 1000-re,

Tunéziáé 10000-re, míg Marokkóé 48000-re, Líbia pedig egyenesen *judenrein* területté vált.

Amennyiben a Dél-afrikai Köztársaságot és a vitatott megítélésű etióp falaszákat nem vesszük figyelembe, napjainkra az afrikai zsidó diaszpóra tulajdonképpen megszűnt létezni, párezer fős, szinte jelképes kisebbséggé sorvadt. Az egykoron több mint negyedmillió marokkói közösség 3000 főre csökkent, s Tunéziában is alig 1000–1100 zsidó személyt írtak össze az utolsó népszámláláskor. Az egyedüli kakukktojás Dél-Afrika a maga – folyamatosan csökkenő, de még mindig – 72000 fő körüli zsidó népességével.

Dél-afrikai Köztársaság

Ukrajna után a Dél-afrikai Köztársaságban él a világ 12. legnépesebb zsidó közössége, mely az afrikai földrészen egyedülálló módon nem szefárd–mizrahi (tehát spanyol–keleti [ázsiai] eredetű), hanem kelet- és közép-európai felmenőkkel bír, askenázi többségű. Habár Vasco da Gama térképészeként már az első európaiakkal érkeztek portugál zsidók a Jöreménység-fokához, csak miután a gyarmatosító hollandok és britek az 1800-as évek elején vallási szabadságot hirdettek telepedett meg számottevő zsidó család Dél-Afrikában. 1841-ben alakult meg a dél-afrikai hitközség, s nyolc évvel később, Fokvárosban építették fel az első zsinagógát. Eleinte inkább Angliából érkeztek zsidó migránsok, később Németországból és Hollandiából is jelentős bevándorlás indult. A letelepedők többsége kisiparosként, kézművesként és kereskedőként helyezkedett el. Miután a britek és a búrok egyaránt felfedezték a térség gazdag gyémántkészleteit hirtelen nagy kereslet támadt bányamérnökök, ékszerészek, valamint a drágakő-kereskedelemben jártas befektetők iránt. Mindez ismét csak ösztönzőleg hatott a zsidó bevándorlásra, Dél-Afrika hirtelen „a lehetőségek államává” vált, gazdasági és emancipációs értelemben egyaránt. 1880 és 1910 között a 4000 fős dél-afrikai diaszpóra megtízszereződött, tömegével érkeztek a kelet-európai zsidó emigránsok, főként Litvániából, de Lengyelországból és a sorozatos zsidóellenes pogromoktól sújtott nyugat-orosz-ukrán területekről is. A bevándorlókat elsősorban az egymással rivalizáló Fokváros és Johannesburg szívtá fel. A rövidesen kitörő angol–búr háború a zsidókat is megosztotta, mindkét oldalon százával harcoltak, s a felek közötti békeközvetítés hálátlan feladatát is egy dél-afrikai zsidó, a tehetsős kereskedő, későbbi parlamenti képviselő, Sammy Marks vállalta magára.

1912-ben alakult meg a Dél-afrikai Zsidó Küldöttek Tanácsa, mely politikai, jogi, kulturális és

gazdasági érdekszervezetként igyekezett képviselni az ország infrastrukturális és ipari fejlesztéseiből, világkereskedelmi térnyeréséből gyorsan gazdagodó, 1920 és 1930 között több mint 20000 új bevándorlóval népesedő zsidó közösséget. A harmincas évek európai változásai Dél-Afrikára is kihatottak: 1930-ban kvótát vezettek be a növekvő zsidó migráció visszafojtása végett, mely tiltás eleinte csak Görögországra, Oroszországra, Litvániára, Lettországra, Lengyelországra és Palesztinára terjedt ki, de miután 1936-ban ezek érkeztek a náci Németországból, a rákövetkező évben a korlátozást általánossá minősítették át. A negyvenes évek gyakori antiszemita jelenségei az apartheid-rendszer kiépülésével párhuzamosan háttérbe szorultak, s bár az intézményesedő rasszizmus ellen számos zsidó személyiség szólalt fel (az 1956-os hazaárulási per 23 fehér vádlottja közül 14 volt zsidó származású, míg az Afrikai Nemzeti Kongresszus 1963-ban letartóztatott 17 tagja közül 5), a Dél-afrikai Zsidó Küldöttek Tanácsa és a rabbinárus egészen a nyolcvanas évek közepéig nem ítélte el egyértelműen a fajüldöző államot és politikáját. Mindebben nyilvánvalóan közrejátszott az eltérő okok miatt, de egyaránt nemzetközi kiközösítésre kárhozottat Dél-Afrika és Izrael – néhol nyílt, máskor színpalak mögött zajló – együttműködése is (a hetvenes évektől körülbelül tízezer izraeli vándorolt ki Dél-Afrikába).

A hetvenes évek élesedő faji ellentétei kettős hatással voltak a dél-afrikai zsidó diaszpórára: egyrészt ezek gondolták úgy, hogy az Izraelbe való kivándorlás lehet az egyetlen helyes döntés, mások azonban a fekete lakosság számára alakított szociális és oktatási civil szervezetekkel megpróbálták ellensúlyozni az apartheid elnyomó politikáját. A zsidó közösség elismeréssel üdvözölte Frederik De Klerk elnök rendszerváltó törekvéseit a kilencvenes évek elején, a korábban szegregált fekete népesség gyors politikai és akadozó gazdasági „hatalomátvétele” azonban fagyossá tette Dél-Afrika és Izrael, valamint az újdonsült, immáron deklaratív lakossági többség és a „fehér-kollaboránsnak” ítélt zsidó kisebbség viszonyát. A fel-feltörő antiszemita hangok ellenére az évi ezer fő körül állandósuló, ma is jellemző zsidó kivándorlást inkább gazdasági okok indokolják, semmint mélyülő etnikai ellentétek, Dél-Afrika megkérdőjelezhetetlen palesztinpartí külpolitikáját (egyetlen példaként lásd az Izrael-ellenes világkonferenciákká fajuló durbani ENSZ emberjogi gyűléseket), valamint a nehezen konszolidálódó társadalmi feszültségek szerepét ugyanakkor mégsem szabad lebecsülni.

Imádkozó abujudaja

Etiópia

Az észak-etiópiai Gondar tartományban élő, a judaizmus hagyományait maradéktalanul megtartó, önmagukat Salamon király és Sába királynő fia, I. Menelik vérszerinti leszármazottainak tartó falaszákát hosszú-hosszú évtizedekig nem akarták elismerni tényleges, történelmi gyökerekkel bíró zsidó közösségként. Bizonyos kutatók ugyan elfogadták a falaszák tradícióit, vagy legalábbis a Dan törzs egyik elveszett ágaként, illetve zsidó vallásra áttért keresztényekként, avagy Egyiptomból elvándorolt zsidók leszármazottaként lehetségesnek tartották a közös gyökereket, a többség azonban szkeptikusan viseltetett a népcsoport esetleges zsidó múltjával kapcsolatban. A fenntartásokkal viszonyuló izraeli álláspont a nyolcvanas évek közepén revideálódott, amikor a szocialista útra lépő etióp kormány sorozatosan hibás intézkedései nyomán a lakosság jelentős hányada, köztük a falaszák is tragikus helyzetbe kerültek: súlyos éhezés és kezelhetetlen nyomor ütötte fel a fejét, járványok kitörése fenyegetett, az állam azonban folytatta a gazdaság nacionalizálását, a hagyományos közösségek szétverését, az ellenállók mézárlását. A nyomasztó fejlemények hatására Izrael Állam – ragaszkodva törvényekben is rögzített erkölcsi elveihez – döntött, s zsidóként ismerve el az etióp falaszákát menekítő-műveletet szervezett. A „Mózes-akció” 1984. november 18-án indult és hat héten át, 1985. január 5-ig tartott. Összesen több mint 8000 zsidót sikerült átköltöztetni Izraelbe, ugyanakkor megközelítőleg 800-an Szudánban rekedtek miután az arab országok követelésére a kartúmi kormányzat betiltotta a művelet folytatását. Izrael ezt követően az Egyesült Államokhoz fordult, kérve Ronald Reagan elnököt és George Bush al-elnököt, hogy gyakoroljanak nyomást Szudánra az akció újraindítása érdekében. Kartúm kijelentette, nem tűr meg izraeli gépeket a légterében, de végül

egy köztes megoldás mégis megszületett: a Józsuaművelet keretében a CIA pénzén, amerikai gépekkel elszállították a Szudánban rekedteket.

A nem hivatalos fegyverüzletekkel és egyszeri pénzsegélyekkel lekenyerezett Mengistu Haile Mariam-rezsím aztán megtiltotta a Szudánba való további kivándorlást, így ezrek maradtak a nyomorgó Etiópiában, családtagok szakadtak el egymástól, gyerekek kezdhettek új életet Izraelben, miközben szüleikről semmit sem tudhattak. Így teltek az évek, majd 1991 legelején eritreai és tigrinya felkelők háborút indítottak az etióp kormányerők ellen, rövidesen ostrom alá vették a fővárost, megdöntötték a rendszert és emigrációba kényszerítették Mariamot. A felkelés megnyitotta az utat az évek óta kivándorolni vágyó etióp zsidók számára. A férőhelyeket maximális kapacitásra átalakított izraeli polgári és katonai gépek indultak Afrika irányába, hogy a „Salamon-művelet” keretében 1991. május 24–25-én, 36 óra leforgása alatt összesen 14324 falaszák költöztessenek át a Szentföldre. E három, szervezett akció során a hányatatott sorsú etióp zsidók többségét Izraelbe menekítették, ám sokan – pontosan talán nem is ismert számban – továbbra is az afrikai országban maradtak, nem véletlen tehát, hogy az izraeli politikai körökben gyakorta merül fel egy újabb művelet indításának terve.

Maghreb-térség

Észak-Afrika esetében ma már csak zsidó múlt-ról beszélhetünk, a Marokkóban, Algériában, Tunéziában, Líbiában és Egyiptomban élő közösség össznépessége nem éri el az ötvenes évek lakossági arányának egy százalékát sem. Pedig a Maghreb-térség, ahol már időszámításunkat jóval megelőzően is éltek zsidó közösségek, egykoron biztonságos menedéket jelentett az antiszemita pogromok nyomán Európából kiűzött tízezrek számára. Legalábbis Casablanca, Algír, Tunisz, Djerba és Kairó zsidó emlékei ezt sugallják, a történelemből azonban tudjuk, hogy mindez közel sem volt így. Bár az iszlám birodalomban eleinte megtűrt népként tekintettek a zsidókra, idővel szigorú korlátokat terjesztettek ki rájuk: növekvő adóterhek, hivatalvállalás tiltása, gettókba kényszerítés, sárga szalag viselése megkülönböztetésképpen. Mindezen intézkedések erősítették a zsidókkal szembeni előítéletek térnyerését, mely szükséges esetben, főként válságok idején, – az európai módszerhez hasonlóan – alkalmassá vált antiszemita vádaskodások szítására, a dühödt társadalmak számára bűnbakok megnevezésére. Ezen, már a 10. századtól kialakuló és a 15–16. századtól általánossá váló társadalmi-politikai légkör az egész muzulmán világra jellemzővé

vált, Észak-Afrika zsidó lakossága mégis gyorsan növekedett, főként a sorozatos európai pogromok elől menekülő tízezrek letelepedése miatt.

A gyarmatosítók megjelenését a térség valamennyi államában, Marokkótól Egyiptomig visszafogott várakozással fogadták a zsidó közösségek, s reményeik nem voltak hiábavalóak: végre állampolgársághoz és egyenlő jogokhoz jutottak, még ha az arab többség mindezt nem is akarta tudomásul venni. A francia ellenőrzés alá kerülő Marokkóban, Algériában és Tunéziában, valamint a brit befolyási övezetté váló Egyiptomban gazdasági, politikai és kulturális szempontból is kedvezőbbé vált a zsidók helyzete. A második világháború, mely nem kerülte el Észak-Afrikát, azonban kiábrándítólag hatott: a térségbe özönlő náci, illetve a kollaboráns Vichy-rezsim üldözni és deportálni igyekeztek a hatalmuk alatt élő zsidókat, az általános népirtást kizárólag a fokozódó katonai problémáik akadályozták meg. Az ötvenes évektől csak nehezen elfojtható dekolonizációs törekvések párhuzamosan zajlottak az Izrael Állam megalakulása miatt felerősödött antiszemita-anticionista politikai-társadalmi folyamatokkal, melyek hatására az észak-afrikai arab államok zsidó lakosságának közel 100%-a néhány évtized alatt emigrált. Ily módon néptelenedett el Casablanca, Rabat, Fez, Tunisz, Djerba és még megannyi város sok-sok évszázados – ha nem évezredek – zsidó negyede. Néhol aprónyi közösségek megmaradtak, őrizve az emlékeket a turisták számára, máshol a hatóságok és a fékevesztett tömegek egész városrészeket, történelmi zsinagógákat és temetőket pusztítottak el a gyűlölet jegyében.

Afrika fekete zsidói

Az afrikai kontinensen számos vitatott megítélésű fekete zsidó közösség él, melyek bár önmagukat egy-egy elveszett törzs leszármazottaiként határozzák meg, és szigorúan betartják a judaizmus szabályait is, mégis számos történelmi bizonyíték ébreszt kétséget eredetüket illetően. Ide tartoznak a közel 40000 főre becsült nigériai igbo zsidók, akik saját elbeszélésük szerint Jákob három fiának, Gadnak, Zevulunnak és Menashének a törzséből valók. A történészek többsége ellenben más teóriákat tart valószínűnek, mondván az igbok feltehetőleg észak-afrikai zsidó kereskedők, esetleg a Maliban iszlamiszmusra kényszerített, így onnan elköltözött családok, avagy a Szentföldet az asszír támadás idején hátrahagyó vegyes eredetű törzsek leszármazottai. Mindenesetre a közösség előírásokon tartja magát a judaizmus tanaihoz, így az igbo fiúgyermekeket a nyolcadik napon körülmetélik, a nőket menstruációjuk ideje alatt megkülönböz-

tett védelem illeti és a zsidókra kötelező szigorú étkezési szabályok is érvényesek. A héber-igbo vegyes nyelvet beszélő közösség 26 zsinagógát és számos vallásos iskolát működtet, megüli az engesztelés napot (Jom Kippur) és a sátoros ünnepet (Szukkot) is, vallásos irodalmuk azonban kis részben eltér a zsidóság körében hagyományosan szentnek tartott könyvektől. Leghőbb vágyuk, Izrael Állam hivatalos elismerése, mely egyet jelentene a szabad bevándorlás lehetőségével, mindezek ellenére nem valósult meg eddig, s bár erőlesen küzdenek céljukért, egyelőre úgy tűnik meggyőzöbbséget a kételkedők érvei.

Hasonlóan vitatott az afrikai földrész déli feltekén élő lemba zsidók megítélése is, akik úgy szintén az egyik elveszett, a Szentföldről előbb Jemenbe, majd onnan Etiópiába, később délre, a mai Tanzánia, Mozambik és Zimbabwe területére vándorolt zsidó törzs örökösiként határozzák meg önmagukat. Történészek szerint e teória csupán fikció, mondván a lemba zsidókat a 20. század elején egy amerikai bevándorló térítette meg a judaizmus tanaira, genetikusok vizsgálatai ugyanakkor hasonlóságot mutattak ki a közösség és a kohéniták (tradicionális rabbi családok) jellemző génállománya között. A lemba közösségnek jelenleg körülbelül 4000 tagja van, főként Zimbabwében, kisebb arányban a Dél-afrikai Köztársaság területén és Tanzániában, valamint Mozambikban élnek. Vallási központjuk a zimbabwei fővárostól, Hararétól 200 kilométerre északkeletre, Rusapéban található, ahol 1938-ban építették fel a Bet-El (Isten háza) elnevezésű zsinagógát. A lembák héberül tartják istentiszteleteiket, valamennyi zsidó ünnepet megtartanak, a judaizmus hagyományos tanításaitól egy kérdés-

Ugandai zsidó zenész

ben ugyanakkor alapvetően eltérnek: Jézust a zsidó nép elismert és felmagasztalt személyiségeként tisztelik, mely a kétkedők szerint hünen tükrözi a közösség betérés útján történő létrejöttét.

E fejezetben indokolt röviden kitérni az 1976-ban megalakuló ghánai Izrael háza vallási közösségre is. A „nyáját” Aaron Ahomtre Toakyirafa gyűjtötte maga köré, aki a felsőbb hatalmakkal folytatott látomásai során döbbsent rá, hogy környezetében Izrael egyik elveszett törzsének leszármazottai élnek, kiket vissza kell vezetnie valós gyökereikhez. A sewfik hagyományrendszere és tradicionális életmódja (szombat tisztelete, körülmetélés, étkezési előírások, stb.) sokban hasonlított a zsidóság szokásaira, melyet Toakyirafa a közös származással vélt igazolni. A népének eredetével kapcsolatban végzett történelmi kutatásai megerősítették feltételezésében, így Toakyirafa hozzáfogott a judaizmus tanulmányozásához, egyúttal a sewfik tanításához is. A kritikák, sőt, az inzultusokig fajuló támadások ellenére hívei kitartottak Toakyirafa mellett, s készek voltak vezetőjüket egy biztonságosabb vidékre követni. Az Izrael háza közösség 1991-ben vesztette el alapítóját, s már kis híján feledésbe merültek a tanok, amikor két évvel később fellépve, David Ahenkorah felkarolta a híveket, majd együtt új otthonokat és zsinagógát építettek. Elbeszélések szerint a nyolcvanas évek elejéig a közösség tagjai úgy hitték, ők az utolsó zsidók, s csak miután egyik társuk a ghánai fővárosban, Accrában járt tudták meg, hogy nemcsak milliószámra élnek még Jákob leszármazottai, de létezik egy zsidó állam is. Az Izrael háza közösségnek ma körülbelül 800–850 tagja van.

Végül néhány mondatban az ugandai abujudajáról, akik egy korábbi neves bugandai katonai-politikai személyiség, Semei Kakungulu kezdeményezésére szerveződtek a zsidó vallást és szokásokat részben követő közösséggé. Kakungulu, aki harcolt a muzulmán befolyás, majdan a brit gyarmatosítás ellen is, új – az ellenfelektől eltérő – vallási és identitási jellegzetességeket meghonosítva próbálta az elnyomókkal szemben egységessé kovácsolni alattvalóit. Habár egykoron nem kevesebb, mint 100000 hívő vallotta magáénak a judaizmus abujudaja irányzatát, mára a gyarmatosítók, illetve az Idi Amin Dada-féle diktatúra, valamint az országban hatalmaskodó gerillaszervezetek fellépései következtében alig töredéke maradt meg a közösségnek. Napjaink viszonylagos – legalábbis Uganda déli és középső részén érezhető – nyugalma okán az abujudaják igyekeznek feleleveníteni tradicionális gyökereiket, s bár szívesen felújítanak régi, romos zsinagógáikat és iskoláikat, legfőbb célkitűzésük mégis csak az, hogy hittestvérként fogadja el őket a világ zsidósága.

Holokauszt Sao Tomé és Príncipe partjainál

Miután 1492-ben Spanyolországból kiűzték a zsidókat, a szomszédos Portugália sem akart másként dönteni, nehogy a közösség egésze oda telepedjen. Ennek érdekében I. Manuel durva antiszemita törvényeket vezetett be, súlyos adókat rótt ki, s miután a portugál zsidóság vonatkozott mindennek eleget tenni, a király alávaló lépéssel igyekezett hatalmát kinyilvánítani: 2000 zsidó kisgyermeket deportáltatott Sao Tomé és Príncipe szigetére, kiknek többsége már az út folyamán elpusztult. A 16. század elején egy helyi püspök aztán jelentést küldetett Lisszabonba, melyben felindultan panaszkodott, mondván a szigeteken él néhány fiatal, akik egyszerűen nem tudni hogyan kerültek oda, de elutasítják a katicizmust, s a judaizmus tanait követik.

Bnei Ephraim (Efraim gyerekei)

Nigéria délnyugati részén, Ondo tartományban él egy alig 2000 fős, külsejükben és nyelvezetükben is a jorubákhoz tartozó közösség, mely azonban saját hagyományai szerint zsidó múlttal bír. Vallásában, kultúrájában, szokásaiban és nyelvezetében ugyan töredékeket fel lehet fedezni, mely judaizmushoz és a zsidósághoz köti a népcsoportot, szakértők szerint a különbségek azonban sokkal szembetűnőbbek, mint a hasonlóságok.

Beit Avraham (Ábrahám háza)

A falaszák mellett létezik még egy, megközelítőleg 40000 főt számláló népcsoport Etiópiában, mely feltételezett zsidó örökséggel bír. Történetesek szerint az Ábrahám háza közösség évszázadokkal ezelőtt szakadt el az etióp zsidóktól és vette fel a kereszténységet, az elmúlt évek során a csoport azonban mind hangsúlyosabban emeli ki tradicionális gyökereit, illetve cionista álláspontját, melyet Izraelben is örömmel fogadtak.